

LBRIS

We know
books

ANDRÉ MALRAUX CONDIȚIA UMANĂ

*Traducere din limba franceză și note
de Ion Mihăileanu*

André Malraux (1901–1976) a fost un prozator, teoretician al artei și om politic francez. Opera lui se inspiră din bogata sa experiență de viață: plecat într-o misiune arheologică în Indochina, asistă la războiul civil chinez la Shanghai și Canton; participă la Războiul civil din Spania; este unul dintre organizatorii Rezistenței franceze. Este ministru al afacerilor culturale în guvernul De Gaulle. În 1928 publică primul său roman, *Cuceritorii* (*Les conquérants*), urmat de *Calea regală* (*La voie royale*, 1930), *Condiția umană* (*La condition humaine*, 1933), distins cu Premiul Goncourt, și *Speranța* (*L'espoir*, 1937). A scris lucrări de teoria artei și volume de memorii.

LITERA
București

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI: 21 MARTIE 1927	7
PARTEA A DOUA: 22 MARTIE	87
PARTEA A TREIA: 29 MARTIE	147
PARTEA A PATRA: 11 APRILIE	177
PARTEA A CINCEA	263
PARTEA A ȘASEA	309
PARTEA A ȘAPTEA	351

LBRIS

We know
books

PARTEA ÎNTÂI
21 MARTIE 1927

Ora douăsprezece și jumătate noaptea

Va încerca oare Chen să dea la o parte perdeaua de muselină? Sau o va sfâșia, lovind prin ea de-a curmezișul?

Neliniștea îi strângea stomacul; se știa hotărât, dar în acea clipă nu era în stare să se gândească la altceva, năucit, fascinat de grămada de muselină albă căzând din tavan peste un trup părelnic ca o umbră, din care se ivea doar piciorul pe jumătate îndoit de somn, totuși viu – prezență a unei făpturi umane. Doar o rază pătrundea din blocul vecin: un dreptunghi mare de lumină, palidă, tăiată de zăbrelele ferestrei, dintre care una lăsa o dără exact dedesubtul piciorului, parcă pentru a-i accentua volumul și viața. Patru sau cinci sunete de claxon răsunară în același timp. Fusesse descoperit? De-ar putea lupta, lupta împotriva unor dușmani care se apără, a unor dușmani treji!

Vacarmul de afară încetă: o îmbulzeală de mașini (mai exista îmbulzeală de mașini, acolo, în lumea oamenilor...). Se regăsi față în față cu pata molatică a

muselinei și cu dreptunghiul de lumină, nemișcate în această noapte în care timpul încetase de a mai exista. Își tot spunea că omul din fața lui trebuia să moară. Prosteste: pentru că știa, oricum, că-l va ucide. Prins sau nu, executat sau nu, puțin îi păsa. Pe lume nu mai exista nimic, în afară de picior, de omul acesta pe care trebuia să-l izbească fără ca el să aibă timp să se apere – pentru că, dacă s-ar apăra, ar striga după ajutor.

Îi tremurau pleoapele și Chen descoperea într-însul, dezgustat, nu luptătorul, cum credea că este, ci omul care ucide pentru a aduce o ofrandă. Adresată nu numai zeilor pe care-i alesese; căci dincolo de ofranda dăruită revoluției mișuna o lume a adâncurilor pe lângă care noaptea aceasta sugrumată de neliniște era de o limpezime luminoasă. „A asasina nu înseamnă numai a ucide...“ În buzunare, mâinile sale șovăielnice străngeau, cu dreapta, un brici închis, cu stânga, un pumnal scurt. Le înfunda cât putea mai mult, ca și cum noaptea nu era singură în stare să-i ascundă gesturile. Briciul era mai sigur, dar Chen avea senzația că nu va fi în stare să-l folosească; pumnalul îi provoca mai puțină repulsie. Dădu drumul briciului, care îi pătrundea în degetele înțepenite; pumnalul se afla în buzunar, gol, fără teacă. Îl trecu în mâna dreaptă, iar stânga alunecă pe puloverul de lână, de care rămase lipită. Ridică ușor brațul drept, uimit de tăcerea care continua să-l împresoare, de parcă gestul său ar fi trebuit să declanșeze prăbușirea cuiva. Nu se întâmpla însă nimic: tot el trebuia să acționeze.

Piciorul avea parcă înfățișarea unei vietăți adormite. Făcea parte din trupul cuiva? „Mă prostesc?“

Trebuia să-i vadă trupul. Să vadă, să-i vadă capul; de aceea, să pătrundă în partea luminată, să lase să treacă pe pat umbra sa scundă. Ce rezistență opunea carnea? Spasmodic, Chen își înfipse pumnalul în brațul drept. Durerea (nu mai era în stare să-și dea seama că era brațul său), gândul că va fi torturat dacă adormitul s-ar fi trezit îl eliberară o clipă: prefera tortura decât această stare de nebunie. Se apropie. Era într-adevăr omul pe care-l văzuse la lumină, cu două ore mai devreme. În noaptea tăcută, piciorul, care aproape că atingea pantalonul lui Chen, se răsuci brusc, ca o cheie, reveni la poziția sa. Poate că în somn omul îi simțea prezența, dar nu destul pentru a se trezi... Chen se înfioră: o insectă îi umbla pe piele. Nu; șiroia sânelge brațului său. Și, mereu, senzația de rău de mare.

Un singur gest, și omul ar fi mort. Să-lucidă nu era greu: de nesuportat îi era să-l atingă. Și trebuia să-l lovească cu precizie. Culcat pe spate, în mijlocul patului în stil european, cel adormit avea pe el doar niște chiloți scurți, dar, sub pielea grasă, nu i se zăreau coastele. Chen nu putea lua ca punct de reper decât sfârcurile pieptului. Știa cât e de greu să lovești de sus în jos. De aceea ținea pumnalul cu lama în aer, dar partea stângă a pieptului celui culcat era prea departe de el: prin perdea, ar fi trebuit să izbească întinzând tot brațul, cu o mișcare arcuită, ca o lovitură de swing. Schimbă poziția pumnalului: lama era ținută orizontal. Atingerea trupului nemișcat i se părea tot atât de chinuitoare ca străpungerea unui cadavru. Ca un răspuns la gândul său despre cadavru, se auzi un horcăit. Chen nici nu mai avea puterea să se dea

Înapoi, într-atât i se mușaseră picioarele și mâinile. Horcăitul devenise regulat: omul nu mai horcăia, sforăia. Redevenise viu, vulnerabil; iar Chen se simți batjocorit. Cu o mișcare ușoară, corpul alunecă spre dreapta. Acum se va trezi! Dintr-o lovitură în stare să străpungă și o scândură, Chen îl opri și se auzi fâșâitul muselinei sfâșiate odată cu zgomotul unei izbituri înăbușite. Simți corpul săltând înspre el, zvârlit de somiera metalică, de parcă emoția i s-ar fi prelungit până în vârful lamei. Își încleștă brațul cu furie, pentru a-l ține pe loc: picioarele se îndoiră spre piept, de parcă ar fi fost legate; și, dintr-odată, se relaxară. Poate că ar fi trebuit să lovească din nou; cum să scoată însă pumnalul? Trupul se afla tot pe o parte, instabil, și cu toate că fusese scuturat mai înainte de un spasm, Chen avea senzația că-l ține fixat de pat, cu arma scurtă asupra căreia apăsa cu toată greutatea sa. Prin gaura mare pe care o făcuse în perdea, îl vedea foarte bine: pleoapele îi erau ridicate – oare s-a putut trezi? –, ochii îi erau albicioși. De-a lungul pumnalului, sângele începea să țâșnească, negru în lumina părelnică. Prin greutatea sa, trupul, gata să alunece la dreapta sau la stânga, păstra încă urmele vieții. Chen nu putea da drumul pumnalului. Prin armă, prin brațul înțepenit, prin umărul care-l durea se stabilea între el și trup un fluid pătruns de neliniște, până în fundul pieptului, până la bătăile cele mai tainice ale inimii, singurul lucru însuflețit din cameră. Stătea cu totul nemișcat; i se părea că sângele care i se prelinge din brațul stâng aparține celui adormit; fără ca în aparență să se fi întâmplat ceva, avu certitudinea că omul murise. Răsuflând din

greu, continua să-l țină pe o parte, în lumina nemișcată și tulbure, în pustietatea camerei. Nimic nu trăda vreun semn al luptei, nici măcar muselina sfâșiată, care părea tăiată în două bucăți: nu existau decât tăcerea și o beție copleșitoare în care se prăbușea, despărțit de lumea celor vii, agățat de arma sa. Degetele îi înțepeniseră, mușchii brațului însă i se relaxau, iar întregul braț începu să-i tremure ca struna unei viori. Nu frica îl stăpânea, ci un sentiment de groază atotputernică și solemnă, pe care n-o mai întâlnise din copilărie: se afla singur față în față cu moartea, fără oameni împrejurul său, simțindu-se cuprins de o sfârșeală molatică, strivit parcă încetul cu încetul de scârbă și de gustul sângelui.

Izbuti să desfacă mâna. Trupul se înclină ușor pe burtă: mânerul pumnalului nimerind greșit, o pată întunecată începu să se întindă pe cearșaf, crescua ca o ființă vie. Și alături de ea, mărindu-se ca ea, apărură umbra a două urechi ascuțite.

Ușa era aproape, balconul mai departe; umbra însă venea din balcon. Cu toate că nu credea în fantome, Chen era ca paralizat, neîndrăznind să miște capul. Tresări brusc: mieunatul unei pisici. Pe jumătate descătușat, se încumetă să privească. Era o pisică venită de pe acoperișuri, care se strecura pe fereastră cu labele ei vătuite, cu ochii îndreptați asupra lui. Pe măsură ce umbra înainta spre el, Chen simțea că-l apucă o furie cumplită; nici o ființă vie nu avea voie să ajungă în zona sălbatică în care se afla aruncat: însuși faptul că fusese văzut ținând un cuțit îl împiedica să se întoarcă în rândurile oamenilor. Desfăcu briciul, înaintă un

LIBRIS | We know
BOOKS

pas: animalul fugi prin balcon. Chen se găsi dintr-odată în fața Shanghaiului.

Zbuciumat, neliniștit, i se părea că și noaptea clocoțește ca un fum uriaș, negru, plin de scânteii; în ritmul răsuflării sale din ce în ce mai liniștite, noaptea deveni nemișcată și, prin spărtura norilor, stelele își recăpătară mișcarea lor eternă care îl învăluie odată cu aerul mai rece de afară. Răsună glasul unei sirene, care apoi se stinse în liniștea sfâșietoare dimprejur... Dedesubt, jos de tot, luminile miezului de noapte, reflectate, prin ceața gălbuie, de pavajul ud, de dungile palide ale șinelor, fremătau de viața oamenilor care nu ucid. Acolo se aflau milioane de vieți, și toate o respingeau acum pe a sa; dar ce însemnătate avea biata lor condamnare pe lângă moartea ce se retrăgea dintr-însul, care părea că se scurge din trupul său, picătură cu picătură, ca sângele celuilalt? Umbra nemișcată din fața sa, încremenită sau scânteietoare, era viața, ca un fluviu, ca marea invizibilă în depărtare – marea... Trăgând cu nesaț aerul, până în fundul pieptului, i se părea că redescoperă viața cu o recunoștință nemărginită – gata să plângă, tot atât de zguduit ca adineauri. „Trebuie s-o șterg.“ Și totuși rămânea pe loc, privind goana automobilelor, trecătorii ce alergau jos, în strada luminată, cum privește un orb vindecat, cum înfulecă un înfometat. Cu poftă, avid de viață, ar fi vrut să atingă aceste trupuri. Dincolo de fluviu, sunetul unei sirene umplu întreaga zare: schimbul muncitorilor de noapte, la arsenal. Pentru ca muncitorii neghiobi să vină să fabrice armele destinate a-i omorî pe cei ce luptau pentru ei! Oare orașul plin de lumini va

continua să fie ocupat de dictatorul lui militar ca un câmp de bătălie, va fi vândut morții ca o turmă, va fi vândut căpeteniilor războiului și negustorilor din Occident? Fapta lui ucigașă era echivalentă cu activitatea îndelungată a arsenalelor din China: insurecția iminentă care voia să cucerească Shanghaiul de partea trupelor revoluționare nu posedă nici măcar două sute de puști. Dacă ea dispunea de pistoalele (aproape trei sute) pe care acest misit, mortul, era gata să le vândă guvernului, răsculații, a căror primă acțiune trebuia să fie dezarmarea poliției pentru a-și înarma trupele, își dublau șansele. Dar, de zece minute, Chen nu se gândise o singură dată la această problemă.

Și nici nu luase încă hârtia pentru care omorâse omul. Hainele erau agățate de piciorul patului, sub perdea. Cotrobăi prin buzunare. O batistă, țigări... Nici un portvizit. Camera era aceeași: perdeaua, peretii albi, dreptunghiul limpede de lumină; așadar, crima nu schimbă nimic... Închizând ochii, strecură mâna sub pernă. Atinse portvizitul; foarte mic, ca un portofel. Simțind prin pernă povara ușoară a capului, îl cuprinse un puternic sentiment de neliniște. Redeschise ochii: nici o urmă de sânge pe cearșaf, iar omul aproape că n-avea aerul unui mort. Era oare nevoie să-l ucidă din nou? Dar, deodată, privirea sa întâlni ochii albicioși, sângele pe cearșaf. Pentru a scotoci prin portvizit, se retrase spre lumina care venea de la un restaurant, plin de jucători de mahjong. Găsi documentul, păstră portvizitul, străbătu camera aproape alergând, răsuci cheia în ușă de două ori și o puse în buzunar. La capătul culoarului hotelului se

strădui să-și încetinească fuga – ascensorul nu se afla acolo. Să-l cheme? Coborî. La etajul următor, unde se aflau dancierul, barul și biliardul, vreo zece persoane așteptau liftul care cobora. Îi urmă.

– Dansatoarea în roșu e grozavă! îi spuse în engleză cineva de alături, un birman sau un siamez ușor amețit.

Avu poftă să-i tragă câteva palme pentru a-l face să amuțească și să-l gătuie pentru că era viu. Bolborosi în loc să-i răspundă; celălalt îl bătu pe umăr cu un aer complice. „Crede că și eu sunt beat.“ Dar interlocutorul său deschidea din nou gura.

– Nu cunosc nici o limbă străină, spuse Chen, în dialectul din Peking.

Celălalt tăcu uitându-se intrigat la tânărul fără cravată, îmbrăcat însă cu un pulover de lână fină. Chen privi în oglinda dinăuntrul cabinei. Crima nu-i lăsase nici o urmă pe față... Trăsăturile lui, mai mult mongole decât chineze: pomeții ieșiți, nasul foarte turtit, dar cu o ușoară proeminență, ca pliscul unei păsări, nu se schimbaseră, nu trădau decât oboseală; ca și umerii săi masivi, buzele-i groase, de om curajos, nu păreau să poarte povara a ceva străin, ciudat; numai brațul, lipicios când încerca să-l îndoaie și cald... Liftul se opri. Ieși împreună cu grupul de oameni.

Ora unu noaptea

Cumpără o sticlă de apă minerală și opri un taxi: o mașină închisă, unde-și spală brațul și-l legă cu o batistă. Șinele părăsite și băltoacele lăsate de ploile de după-masă licăreau ușor. Cerul plin de lumină se

răsfrângea în ele. Fără să știe de ce, Chen privi cerul: cât de aproape de el fusese înainte, când descoperise stelele! Se depărta pe măsură ce neliniștea sa slăbea, pe măsură ce regăsea oamenii... La capătul străzii, automitralierele, aproape tot atât de cenușii ca și băltoacele, luciul lamelor de baionete purtate de umbre tăcute: postul de control, sfârșitul concesiunii franceze; taxiul nu mergea mai departe. Chen scoase pașaportul său fals, de electrician salariat al concesiunii. Santinela se uită la document cu indiferență („Hotărât, nu se observă ce-am făcut“) și-l lăsă să treacă. În fața lui, perpendicular, Bulevardul Celor Două Republici, frontiera orașului chinez.

O senzație de părăsire și de tăcere. Încărcate de toate zgomotele celui mai mare oraș al Chinei, vuietele se pierdeau acolo ca sunetele venite din adâncul pământului în fundul unui puț: bubuitul războiului și ultimele spasme nervoase ale unei mulțimi ce refuză să doarmă. Dar oamenii trăiau departe; aici nu rămânea nimic din restul lumii decât o noapte pe care Chen o îmbrățișa din instinct ca pe o neașteptată prietenie: lumea nocturnă, neliniștită nu se împotriva crimei. Lume din care oamenii dispăruseră, lume eternă; va reveni oare vreodată ziua deasupra acestor olane putrezite, deasupra ulițelor la capătul cărora un felinar lumina un zid fără ferestre, un ciorchine de fire telegrafice? Exista o lume a crimei și se simțea învăluit de ea ca de o căldură binefăcătoare. Nici o urmă de viață, nici o prezență, nici un zgomot apropiat, nici măcar strigătele vânzătorilor ambulanți, nici măcar câinii vagabonzi.

În sfârșit, o dugheană murdară: „Lu Iu-suen și Hemmerlich, gramofone“. Trebuia să se întoarcă în mijlocul oamenilor... Așteptă câteva minute, fără să se simtă ușurat; bătu într-un oblon. Ușa se deschise aproape imediat: un magazin plin de discuri așezate cu grijă, cu o vagă înfățișare de bibliotecă municipală; apoi, odaia din spatele prăvăliei, mare, goală, și patru tovarăși, cu mânecele suflecate.

Ușa trântită clătină lampa; privirile dispărură, reapărură; la stânga, rotund ca un pepene, Lu Iu-suen; capul de boxer pocnit al lui Hemmerlich, tuns, cu nasul zdrobit, cu umerii scobiți. În spate, în umbră, Katov. La dreapta, Kyo Gisors; trecând deasupra capului său, lampa scoase în evidență colțurile căzute ale gurii sale de stampă japoneză; depărtându-se, mișcă umbrele, și această față de metis păru aproape europeană. Mișcările lămpii deveniră din ce în ce mai scurte; cele două înfățișări ale lui Kyo reapărură rând pe rând, din ce în ce mai puțin diferite una de alta.

Toți îl priveau pe Chen cu o intensitate stupidă, dar nu spuneau nimic; el se uita la lepezile improșcate de semințe de floarea-soarelui. Îi putea informa pe oamenii aceștia, dar nu se va putea explica niciodată în fața lor. Rezistența trupului față de cuțit, incomparabil mai puternică decât a brațului său, îl obseda: „N-aș fi crezut niciodată că va fi atât de greu...“

– S-a făcut, spuse.

Întinse ordinul de livrare a armelor. Textul era lung. Kyo începu să-l citească:

– Da, dar...

Toți așteptau. Kyo nu era nici nerăbdător, nici iritat; nu făcuse nici o mișcare; doar fața îi era ușor contractată. Toți însă simțeau că era răscolit de ceea ce descoperise. Se hotărî:

– Armele nu sunt plătite. *Plătibile la livrare.*

Chen simți că îl cuprinde furia, având parcă sentimentul nelămurit că s-a lăsat furat prosteste. Se îndreptase că hârtia era exact cea pe care o căuta, dar nu avusese timp s-o citească. De altfel, n-ar fi putut schimba nimic. Scoase portvizitul din buzunar și-l dădu lui Kyo: fotografiile, chitanțe, nimic altceva.

– Cred că ne putem înțelege cu cei din secțiile de luptă, spuse Kyo.

– De ne-am putea cățăra pe bord, totul ar fi în regulă, răspunse Katov.

Prezența lor îl smulgea pe Chen din îngrozitoarea lui singurătate, ușor, așa cum scoți o plantă din pământ, unde rădăcinile cele mai fine o mai rețin încă. Și în timp ce, încetul cu încetul, își venea în fire, i se părea că-i redescoperă, ca pe soră-sa, prima dată după ce fusese la un bordel. Simțea că în aer plutește aceeași tensiune ca în sălile de joc la sfârșitul nopții.

– A mers bine? întrebă Katov, așezând la loc discul și apropiindu-se de lumină.

Fără să-i răspundă, Chen se uită la mutra lui nostimă de Petrușka – ochi mici, ironici, și nas cârn –, căreia nici lumina din încăpere nu-i putea da un relief dramatic; totuși Katov știa ce înseamnă moartea. Chen se ridică; se duse să privească greierele ațipit în colivia mititică; poate avea motiv să tacă. Chen urmărea tremurul luminii, care îi îngăduia să nu se gândească